

Paweł Malendowicz¹

(rec.): Maciej Łętowski, Tomasz Sikorski,
Rozmowy czasu przełomu

Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk 2024

Autorami książki *Rozmowy czasu przełomu* są Maciej Łętowski i Tomasz Sikorski. Pierwszy z nich to prawnik, publicysta, dziennikarz i redaktor „Ładu”, autor takich opracowań książkowych, jak np. *Ostatnia dekada PRL. Zapiski dziennikarza z lat 1982–1991* (Łętowski, 2016a) oraz *Pierwsza dekada wolnej Polski. Zapiski dziennikarza z lat 1992–2001* (Łętowski, 2016b). Drugi zaś to znany w środowisku naukowym badacz historii współczesnej, w tym dziejów idei i myśli politycznej. To autor takich monografii, jak np. *Prekursorzy zielonego anarchizmu. La Belle Epoque* (Sikorski, 2020) oraz *O kształt polityki polskiej. Oblicze ideowo-polityczne i działalność Ruchu Młodej Polski (1979–1989)* (Sikorski, 2011).

Recenzowana książka liczy 876 stron. Jest zatem dziełem monumentalnym. Piszący te słowa był jednym z recenzentów naukowych tegoż opracowania, które zostało wydane przez Europejskie Centrum Solidarności w Gdańsku w 2024 r.

Książka ta to spojrzenie na koncepcje polityczne, w tym ideowe, a także na samo oblicze polityki czasu przełomu 1989 r. (i okresów przed tym przełomowym rokiem i po nim), przez dwóch badaczy, którzy reprezentują różne pokolenia. Pierwszy z nich urodził się w 1949 r., drugi natomiast – w 1975 r. Choć obaj Autorzy urodzili się w czasach socjalizmu – kształtującego się bądź już ugruntowanego – to jednak inne proporcje czasu swojego życia przeżyli

¹ Paweł Malendowicz, prof. dr hab., Wydział Nauk o Polityce i Administracji, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, e-mail: p.malendowicz@ukw.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2325-9966.

w różnych epokach. Opracowanie to jest zatem spojrzeniem na historię z różnych perspektyw.

Pierwsza część książki to wartościowe wnioski z badań historycznych. *Przedmowa* jest czymś więcej niż tylko wprowadzeniem do części właściwych opracowania. Sam tekst właściwy składa się z dwóch części. W pierwszej, niejako wprowadzającej – *Z czasu przełomu (1980–1992), czyli przekrojowe spojrzenie na historię kilka dekad później*, podzielonej na podrozdziały, Autorzy skoncentrowali się na opisie i analizie historii Polski od 1980 do 1992 r. Autorem tej części jest Tomasz Sikorski. Maciej Łętowski natomiast opisał redakcyjną kuchnię *Ładu*. Jak uznali sami Autorzy książki: „To obszerne, liczące bez mała dwieście stron opracowanie przypomina swoją konwencją syntezę społeczno-politycznych dziejów schyłkowego okresu PRL i początków III Rzeczypospolitej” (s. 25). W części drugiej zamieścili zbiór wywiadów, uznając, że:

jest kapitalnym materiałem pogładowym, na podstawie którego możemy odtworzyć procesy społeczne i polityczne lat 1981–1992 ze wszystkimi zawiłościami, wewnętrznymi powikłaniami, dylematami i sporami, jakie się wówczas toczyły. Czytelnik patrzy na nie niejako „od kuchni”, od strony pewnych szczegółów nieujawnionych bądź po prostu powszechnie nieznanymi. Te niuanse i detale, czasami fakty po raz kolejny „odgrzewane”, nierzadko pozwalają spojrzeć na historię tutaj opowiedzianą z innych perspektyw, wgłębić się, spenetrować, a w końcu i przemyśleć realia „czasów przełomu”, racje, motywacje, jakie towarzyszyły świadkom historii. To, jak się wydaje, stanowić może wspólny mianownik dla wszystkich, zebranych w niniejszej publikacji relacji – rozmów (s. 25–26).

Książka zawiera niespełna 70 wywiadów. Ostatnie z nich to rozmowy z bp. Tadeuszem Gocłowskim, Janem Olszewskim i Adamem Michnikiem. Niemal wszystkie zamieszczone rozmowy ukazały się drukiem na łamach *Ładu*. Był to katolicki tygodnik społeczny, który ukazywał się w latach 1981–1995. Wywiady obejmują tematykę społeczną, polityczną i kulturową, a także ekonomiczną, pracowniczą czy związkową, która kształtowała czas przełomu w kraju. Jakże ważne to tematy z perspektywy kształtowania koncepcji polityczno-ustrojowych Polski i sytuacji społecznej Polaków. Stąd tak istotne znaczenie ma trafny dobór uczestników tytułowych *Rozmów czasu przełomu*. Byli nimi, poza wymienionymi, m.in.: Ryszard Bugaj, Wiesław Chrzanowski, Karol Głogowski, Aleksander Hall, Jarosław Kaczyński, Lech Kaczyński, Stefan Kisielewski, Janusz Korwin-Mikke, Antoni Macierewicz, Leszek Moczulski, Władysław

Siła-Nowicki, Jadwiga Staniszkis, Andrzej Stelmachowski, Kazimierz Świtoń, Donald Tusk, Lech Wałęsa. To tylko fragment bogatego katalogu nazwisk postaci, które kształtowały lub miały ambicje wpływać na ideowo-polityczne oblicze Polski, a których wypowiedzi zostały tu opublikowane. Ich dobór uzasadniony został przez Autorów w oparciu o prawidłowo dobrane kryteria.

Opracowanie *Rozmów czasu przełomu* zostało sporządzone dobrze zrozumiałym językiem. Nie zawiera istotnych niedociągnięć. Owszem, chciałoby się stwierdzić, że książka jest „zbyt ciężka”, „zbyt duża”, „zbyt gruba”, ale nie mogło być inaczej. Właśnie dzięki temu stanowi ona wyczerpujące i kompletne opracowanie naukowe.

Warto dodać, że choć mogłoby wydawać się, że książka ta jest „zwykłym” zbiorem tekstów, „zwykłym” opracowaniem historycznym, to jednak oparta została na metodach badawczych z uwzględnieniem metodologicznego nowatorstwa. Sami Autorzy, odwołując się do ustaleń innych badaczy, pisali:

Uznaliśmy, że o przeszłości mają „przemówić” źródła – świadectwa przeszłości, z mocno ograniczonym komentarzem odredakcyjnym. Przyjęta przez nas optyka była taka, aby nadmiernie nie koncentrować się na instrumentarium metodologicznym, nie fascynować się i nie entuzjasmować nim ponad miarę, a zarazem objaśnić Czytelnikowi jedynie to, co najistotniejsze. Wspomniana metoda *oral history* jest na naszym rodzimym „podwórku” mało znaną i rzadko wykorzystywaną, zwłaszcza rzadko odpowiedzialnie. Czasami wywołuje kontrowersje, innym razem stwarza pewien dystans u badaczy. Wydaje się jednak, że tego typu źródła, jak żadne inne, pozwalają zrozumieć kontekst epoki, ludzkie wybory, przyjacielskie spory, same przyjaźnie. Umożliwiają badaczowi odczytanie i zdiagnozowanie stanu świadomości bohaterów książki, ich postawy ideowe, przesłanki, które legły u podstaw międzyśrodowiskowych sporów. Zebrane przez badacza relacje, wykorzystane zgodnie ze standardami naukowymi, mogą wiele wyjaśnić, zwłaszcza gdy inne kategorie źródeł nie dają nam pełnej, wyczerpującej odpowiedzi albo „zwyczajnie milczą”. Innymi słowy, relacje świadków mogą rozjaśnić obraz, „podpowiedzieć”, naprowadzić na nowe źródła, zweryfikować postawione tezy. Stosując tę metodę w konfrontacji z innymi źródłami, można jednak zasilić i dopełnić narrację, czasami nadać jej kolorytu (s. 27–28).

Książka stanowi ważne opracowanie naukowe, które przeznaczone jest nie tylko dla „zawodowych” historyków, lecz także dla szerszej grupy czytelników. Książka, jak uznali sami jej Autorzy:

jest przede wszystkim pasjonującą opowieścią o nierzadko zapomnianych postaciach i wydarzeniach, o postawach, zjawiskach społecznych i politycznych, o różnorodnych punktach widzenia, wreszcie również o dylematach, jakie towarzyszyły Polakom jeszcze nie tak dawno. Słowem jest to książka, w której konkret przeplata się z heglowskim „duchem czasów”, w której constans zmienia się w historię ożywioną, w której Czytelnik, nawet ten mniej wytrawny, wyczuje stan panujących wówczas nastrojów – swoisty klimat epoki (s. 26).

Z taką konkluzją nie wypada nie zgodzić się. To książka, która jest interesująca zarówno dla historyków transformacji politycznej w Polsce lat 80. i 90. XX w., jak i historyków idei i badaczy najnowszej polskiej myśli politycznej, w tym politologów.

Bibliografia

- Łętowski, M. (2016a). *Ostatnia dekada PRL. Zapiski dziennikarza z lat 1982–1991*. Lublin: Wydawnictwo Academicon.
- Łętowski, M. (2016b). *Pierwsza dekada wolnej Polski. Zapiski dziennikarza z lat 1992–2001*. Lublin: Wydawnictwo Academicon.
- Łętowski, M. & Sikorski, T. (2024). *Rozmowy czasu przełomu*. Gdańsk: Europejskie Centrum Solidarności.
- Sikorski, T. (2011). *O kształt polityki polskiej. Oblicze ideowo-polityczne i działalność Ruchu Młodej Polski (1979–1989)*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Sikorski, T. (2020). *Prekursorzy zielonego anarchizmu. La Bellé Époque*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Data przekazania artykułu: 26.01.2025; data zaakceptowania artykułu: 27.01.2025.